

RYSZARD STEMPOWSKI, JAN SZEMIŃSKI

POLSKIE ŹRÓDŁA ARCHIWALNE DO DZIEJÓW AMERYKI
ŁACIŃSKIEJ W XIX I XX WIEKU

ŹRÓDŁA WYTWORZONE W OKRESIE DO 1918 ROKU

Źródła do dziejów Ameryki Łacińskiej w XIX w. w archiwach polskich są bardzo nieliczne. Znajdują się one przede wszystkim w zespołach poniemieckich¹: 1) Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Bydgoszczy zespół Kgl. Preuss. Regierung zu Bromberg; 2) Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Katowicach zespół Oberbergamt; 3) Archiwum Państwowego w Krakowie, zespół Papiery po Władysławie Klugerze; 4) Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Szczecinie zespoły: Rejencja Szczecińska, Oberzolldirektion. Oberpräsidium von Pommern; 5) Archiwum Państwowego we Wrocławiu zespoły: Rejencja Opolska. Komite für deutsche evangelische Seemanmission. Archiwum giełdy kupieckiej we Wrocławiu, Nadprezydium we Wrocławiu. Urząd skarbowy prowincji dolnośląskiej we Wrocławiu. Szczątkowe materiały (głównie epistolograficzne) dotyczące wojen o niepodległość Haiti (1802—1803) i udziału Polaków we francuskiej ekspedycji na San Domingo znajdują się w Archiwum Głównym Akt Dawnych (Teki Dąbrowskiego).

Przechowywane w Archiwum Akt Nowych w Warszawie zespoły: Komisja Skonfederowanych Stronnictw Niepodległościowych, Centralna Agencja Polska w Lozannie, Komitet Narodowy Polski w Paryżu oraz Archiwum Ignacego J. Paderewskiego zawierają trochę materiałów do początków XX w. Zespoły dziewiętnastowieczne zawierają materiały do dziejów emigracji do różnych krajów Ameryki Łacińskiej oraz nieco materiałów do historii kontaktów handlowych z krajami Ameryki Łacińskiej, między innymi taryfy celne oraz przepisy dla statków zawijających do portów latynoamerykańskich. Materiały przechowywane w AAN zawierają wrywkową informację o emigracji polskiej do Ameryki Łacińskiej, paparcia udzielanego przez Polonię powstającemu państwu polskiemu (KNP w Paryżu), a także sporo wycinków prasowych (CAP w Lozannie) informujących nie tylko o działalności emigracji polskiej w Ameryce Łacińskiej, lecz także i o innych emigracjach oraz o stosunkach między krajami latynoamerykańskimi a mocarstwami Europy. Wyjątkowo niektóre zespoły (Arch. Paderewskiego, Komite für deutsche evangelische Seemanmission, Papiery po Wł. Klugerze) zawierają materiały dotyczące dziejów wewnętrznych krajów Ameryki Łacińskiej przed 1918 r.

¹ W dyskusji nad niniejszym opracowaniem słusznie zwrócono uwagę na konieczność uwzględniania niektórych akt z b. zaborów, rosyjskiego i austriackiego (materiały o emigracji z terenów polskich).

ŹRÓDŁA WYTWORZONE W OKRESIE 1919—1939 R.

Omawiane poniżej akta zgromadzone są w zasobach AAN w Warszawie. Pierwsza kwerenda została przeprowadzona przez Archiwum w roku 1961. W 1968 r. przekazano do użytkowania akta MSZ, które zostały objęte kwerendą przeprowadzoną w ramach zespołowych prac poszukiwawczych przez Pracownię Dziejów Ameryki Łacińskiej i Afryki, IH PAN². Akta te wchodziły w skład następujących zespołów: 1) Ministerstwo Spraw Zagranicznych (MSZ); 2) Prezydium Rady Ministrów (Prez. RM); 3) Kancelaria Cywilna Prezydenta RP (Kanc. Cyw. Prez. RP); 4) Ministerstwo Skarbu (MS); 5) Centralna Agencja Prasowa (CAP); 6) Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP); 7) Światowy Związek Polaków z Zagranicy (SZP); 8) Archiwum Ignacego J. Paderewskiego (Arch. Pad.); 9) Ambasada RP w Londynie; 10) Konsulat Generalny RP w Nowym Jorku; 11) Kancelaria Cywilna Naczelnika Państwa; 12) Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (MWRiOP); 13) Zbiór materiałów do wydawnictwa „Świat wobec śmierci Piłsudskiego”; 14) Konsulat RP w Buffalo.

Główna część najważniejszych akt znajduje się w zespole MSZ. Są to przede wszystkim raporty polskich placówek dyplomatycznych. Część akt MSZ, np. z Departamentu Traktatowego, nie została jeszcze przekazana do archiwum, ponieważ uznano, że nadal zachowują one swą aktualność. Wysoka koncentracja interesującego nas materiału w przedwojennym MSZ jest jednocześnie przyczyną, dla której archiwalia nasze są stosunkowo ubogie i dotyczą w większości wypadków lat trzydziestych. Oto bowiem w przewidywaniu ewakuacji już od marca 1939 r. palono akta tajne, szyfrogramy i akta zakwalifikowane do grupy mniej ważnych. W kategoriach tych musiało się znaleźć sporo materiałów dotyczących Ameryki Łacińskiej. Dzieła zniszczenia dopełniła wojna. Ostatecznie więc stan zachowania przekracza zaledwie 50% pierwotnego rozmiaru zespołu. Stan fizyczny materiału jest dobry, to samo zresztą dotyczy pozostałych zespołów. Są to prawie wyłącznie maszynopisy formatu A-4, ułożone luźno w teczkach. Akta zarejestrowano w inwentarzu kartkowym, orientację zapewnia sporządzony w AAN opis — „wstęp”. Podobne opracowania istnieją też dla większości wyżej wymienionych zespołów.

Poniżej omówimy pokrótce akta w następującym podziale geopolitycznym: 1) Brazylia; 2) Ekwador, Peru, Boliwia, Paragwaj; 3) Argentyna; 4) Chile, Urugwaj; 5) Meksyk i Strefa m. Karaibskiego. Najwięcej materiału dot. Brazylii, zwłaszcza Polaków w Brazylii.

W podziale przedmiotowym, ogromna większość dokumentów dotyczy imigrantów z Polski, ich położenia ekonomicznego, szkolnictwa, organizacji społecznych. Dużą objętościowo grupę stanowią dokumenty dotyczące nominacji na placówkach dyplomatycznych, nadań różnych odznaczeń itd.

Brazylia

1. Gospodarka. O gospodarce brazylijskiej jako całości informacji dostarczają przede wszystkim akta zespołów Prez. RM oraz MSZ. Są to głównie raporty polskich placówek dyplomatycznych w Brazylii, konsulatów,

² Autorzy niniejszego uczestniczyli w tych pracach, a nadto mogli dla celów niniejszej informacji korzystać z notatek prof. T. Łepkowskiego i dr. M. Kuli.

a przeważnie poselstwa RP w Rio de Janeiro oraz raporty wysłanników specjalnych z Warszawy. Większość raportów dotyczących różnych dziedzin gospodarki brazylijskiej, jak i jej całej, pochodzi z lat 1927—1939. Raporty dotyczą przykładowo następujących spraw: ugody kawowej między stanami brazylijskimi, reformy finansowej, stosunków kredytowych i pożyczek zagranicznych w 1927 roku, plonów w latach 1926—1927, sytuacji gospodarczej w poszczególnych stanach, np. w Paranie i w Sao Paulo, produkcji cukru w Brazylii w 1927 r., handlu z Polską i oddzielnie wywozu węgla z Polski do Brazylii w 1927 r., budżetu państwa w latach 1934—1935. Wiele jest różnych raportów omawiających stan całej gospodarki brazylijskiej, zwłaszcza lat trzydziestych, szczególnie z okresu rządów Vargasa.

2. Polityka wewnętrzna. O polityce wewnętrznej mówią przede wszystkim raporty Poselstwa RP w Rio de Janeiro z lat 1930—1939, także, acz pośrednio, akta Światowego Związku Polaków z Zagranicy z tego samego okresu, dotyczące polityki rządu Vargasa w stosunku do mniejszości narodowych. Oddzielnie warto wspomnieć raporty z lat 1934—1935 poselstwa RP w Rio de Janeiro omawiające działalność komunistów w Brazylii oraz nową konstytucję. Są także raporty omawiające generalnie imigrację do Brazylii. Tu pragniemy zwrócić uwagę na raport poselstwa z 1927 roku o imigracji Japończyków.

3. Polityka zagraniczna. Najwięcej informacji zawierają raporty poselstwa z lat trzydziestych, omawiające ogólnie politykę zagraniczną Brazylii. Odrębna grupa raportów z lat 1936—1937 oraz z 1939 r. omawia stosunki Brazylii ze Stanami Zjednoczonymi, a z roku 1939 — z Niemcami. Na uwagę zasługuje także raport Ambasady RP w Londynie z 1927 r. o perspektywach unii Portugalii z Brazylią.

4. Stosunki polsko-brazylijskie. Materiały pochodzą w przeważającej części z lat trzydziestych, choć w zespole Kancelarii Cywilnej Naczelnika Państwa zachowały się akta dotyczące stosunków dyplomatycznych z Polską w roku 1920. Kontakty polityczne, handlowe i kulturalne omawiają dokładnie raporty poselstwa z Rio de Janeiro z lat 1927—1939.

5. Imigranci z Polski. Większość akt dotyczących Brazylii dotyczy właściwie Polonii brazylijskiej. Materiały o Polonii znajdują się przede wszystkim w zespołach Światopoli i MSZ, a także, w mniejszej już ilości, i w innych zespołach, jak np. w Prez. RM. Materiały te dostarczają informacji o całym życiu Polonii brazylijskiej, np. wiadomości o dziejach, działalności, składzie personalnym itd., różnych organizacjach polonijnych, ich wzajemnych stosunkach, informacji o gospodarce imigrantów, rozsiedleniu, zawodach, poziomie życia, wykształceniu, stopniu asymilacji w społeczeństwie brazylijskim i stosunku do tegoż społeczeństwa; dalej, o utrzymywaniu kontaktów z krajem, wykorzystywaniu przez kraj kontaktów z Polonią dla rozbudowy wszelkiego rodzaju kontaktów z Brazylią, wreszcie, danych o polityce Vargasa w stosunku do imigrantów w ogóle, a do imigrantów z Polski w szczególności. Trzeba podkreślić, że akta te, stanowiące około $\frac{1}{4}$ ogółu poszytów dotyczących Ameryki Łacińskiej w archiwach polskich, z uwagi na liczebność i rolę Polonii brazylijskiej, są źródłem w różnym stopniu do dziejów życia Polonii, jak i do dziejów społeczeństwa brazylijskiego jako całości, a zwłaszcza do dziejów południowych

stanów Brazylii. Szczególną uwagę warto poświęcić aktom sejmików Centralnego Związku Polaków w Brazylii i innych organizacji, z lat trzydziestych, zachowanym w zespole Światowego Związku Polaków z Zagranicy, spisowi Polaków brazylijskich z roku 1939 zawierającemu dość szczegółowe dane o rozsiedleniu, zawodach, dochodach, wykształceniu, produkcji, obywatelstwie, a nawet „nastawieniu do polskości” (MSZ), tekstom ramowych umów o pracę dla rocznych robotników rolnych w São Paulo z końca lat trzydziestych (MSZ) oraz umowie z São Paulo z 1927 r. o emigracji Polaków do pracy na plantacjach (Prez. RM). Godne są uwagi także raporty Posła RP z objazdów kolonii polskich, jak zachowany w zespole Kancelarii Cywilnej Naczelnika Państwa raport z Parany i São Paulo (1920 rok), raporty o szkolnictwie polskim (także Kancelaria Cywilna Naczelnika Państwa, lata 1920—1922); MWRiOP z 1932 r. oraz o działalności księży polskich w Brazylii (1920—1932, MWRiOP) czy wreszcie materiały o pomocy Polsce przez Polonię Brazylijską w 1940 r. (Arch. Paderewskiego).

Ekwador, Peru, Boliwia, Paragwaj

O Ekwadorze i Peru materiałów jest niewiele i prawie wszystko to informacje drugorzędne. Większość stanowią dokumenty dotyczące odznaczeń i orderów oraz polskich placówek konsularnych. Z ciekawszych należy wymienić trochę materiałów do sporu granicznego między Peru i Ekwadorem oraz kilka raportów polskich placówek o handlu zagranicznym i sytuacji gospodarczej Peru. Oddzielną grupę tworzy korespondencja w sprawie projektowanej polskiej kolonizacji w Ekwadorze, a właściwie niepolskiej, bo chodziło tu o swego rodzaju eksport mniejszości narodowych z Polski do Ekwadoru. Większość materiałów pochodzi z lat trzydziestych.

O wiele bardziej interesujące są materiały dotyczące Boliwii i Paragwaju. Są to głównie raporty Poselstwa RP w Buenos Aires oraz konsulatów w La Paz i Asunción z lat trzydziestych, a dotyczące generalnie następujących kwestii: wojny o Chaco między Boliwią i Paragwajem oraz imigracji do Boliwii.

1. Gospodarka. Raporty Posła RP w Buenos Aires oraz konsulatu w La Paz, zwłaszcza raporty konsula, zawierają wiele danych o sytuacji gospodarczej Boliwii w końcu lat trzydziestych, o gospodarczych skutkach wojny o Chaco, roli eksportu cyny w gospodarce kraju. Szczególnie godne uwagi są: 1) raport konsula ze stycznia 1939 r., zawierający opis departamentu Santa Cruz (zwłaszcza tereny przeznaczone pod ewentualną kolonizację polską), 2) protokół rozmowy ze Stefanem Dębickim, który opisał Posłowi RP tereny przeznaczone pod ewentualną kolonizację polską w departamencie Cochabamba, 3) tłumaczenie artykułu z czasopisma „Colonización y Agricultura” z lipca 1937 r. z kompletnym opisem wzorowego gospodarstwa z prowincji Chaparé w departamencie Cochabamba. Dla lat wcześniejszych warto wspomnieć zachowane w Archiwum Paderewskiego prospekty zachęcające do inwestowania w Boliwii z 1920 r. Dużo skromniejsze są dane o sytuacji Paragwaju z lat trzydziestych.

2. Polityka wewnętrzna i zagraniczna: o sytuacji wewnętrznej Boliwii i Paragwaju donoszą w latach trzydziestych raporty konsulów w Asunción i w La Paz oraz raporty poselstwa w Buenos Aires. Raporty te za-

razem dostarczają informacji o wojnie o Chaco, jej przyczynach i skutkach w obu krajach, kolejnych zmianach władz w Boliwii i w Paragwaju, rokowaniach pokojowych, stosunku poszczególnych państw Ameryki Łacińskiej do konfliktu w Chaco. Oddzielnie warto wspomnieć raport konsulatu RP w La Paz z 10 kwietnia 1939 r. omawiający skutki walki dwu grup kapitału o kontrole cyny boliwijskiej oraz tekst boliwijskiego prawa o imigracji z 1937 r.

3. Stosunki polsko paragwajskie i polsko-boliwijskie prezentują te same raporty, które wymieniliśmy dotychczas, oraz różne dokumenty dotyczące działania i wymiany przedstawicieli dyplomatycznych. Odrębną grupę tworzą akta zawarcia umowy imigracyjnej polsko-boliwijskiej. Na podstawie tej umowy prawdopodobnie żaden obywatel RP nie wyjechał do Boliwii, ale rokowania trwały długo, a zachowane akta z lat 1937—1939 dostarczają informacji nie tylko o przebiegu rokowań, lecz także o tym, czego spodziewały się po umowie władze obu krajów. Boliwijczycy mieli nadzieję na przyciągnięcie wykwalifikowanej białej siły roboczej i drobnego kapitału, władze polskie zaś sądziły, że uda się wysłać z Polski do Boliwii mniejszości narodowe, Ukraińców i Białorusinów, których już w Boliwii polonizowałiby Polacy. Z tą sprawą wiążą się raporty placówek o aferze imigracyjnej w Boliwii z lat 1938—1939, gdy do Boliwii legalnie i nielegalnie przyjechała dość liczna grupa Żydów, uciekinierów z Europy.

Argentyna

1. Gospodarka. 34 raporty Poselstwa RP w Buenos Aires, z okresu wrzesień 1929 — październik 1938, w tym 20 dotyczących handlu zagranicznego. Fragmentaryczne dane na temat sytuacji w okresie 1928—1938, przeważnie w nawiązaniu do wielkiego kryzysu, albo informacje o kosztach utrzymania i placach niektórych kategorii robotników i rzemieślników, o cenach gruntów rolnych w prow. Tucuman i Misiones, etc. Najobszerniejsze, 40-stronicowe sprawozdanie stanowi bardzo szczegółowy opis portu Buenos Aires w 1936 r. Najogólniejszy raport to omówienie obowiązującego ustawodawstwa w zakresie karteli i koncernów oraz przedstawienie orzecznictwa w tym zakresie i doktryny. Większość raportów oparta jest na prasie lub na publikacjach oficjalnych, np. wstępnych wynikach spisów. Raporty na temat handlu zagranicznego, to przeważnie dwustronicowe opracowania statystyczne dotyczące stosunków Argentyny z Austrią, Brazylią, Czechosłowacją, Finlandią, Haiti, Japonią, Meksykiem, Peru, Rumunią, Salwadorem, Wielką Brytanią, USA, Francją, i krajami dzisiejszego Beneluxu oraz z Włochami; są to zwykle dane dotyczące 1—2 lat.

2. Polityka wewnętrzna. Łącznie ponad 60 stron plus wycinki prasowe, broszury itd. Opracowania z maja 1939 r. omawiają działalność NSDAP. W raportach dotyczących imigrantów z Polski znajdują się informacje o polityce Buenos Aires wobec szkolnictwa „mniejszościowego” w latach 1925, 1927, 1937 i 1938, m.in. niemieckiego (1938).

3. Polityka zagraniczna. 19 raportów z Buenos Aires i dwa z Rio de Janeiro, bardzo zróżnicowanych co do objętości i wartości. Większość doniesień oparta na prasie. Najbardziej wnikliwe raporty dotyczą stosunku Argentyny do lansowanych przez USA zbrojeń morskich (1937) oraz politycznych aspektów tranzytowej umowy handlowej Argentyny z Boliwią.

4. Stosunki polsko-argentyńskie. W zakresie stosunków politycznych raporty dotyczą m.in. działalności placówek argentyńskich w Polsce i W. M. Gdańsku, nadania obywatelom argentyńskim odznaczeń polskich, umów o wzajemnym udzielaniu pomocy lekarskiej (1935) oraz o odszkodowaniach z tytułu szkód poniesionych w wypadku przy pracy (1932), opinii prasy argentyńskiej o polskiej polityce wobec Francji (1936) i Czechosłowacji (1938). Interesująca jest notatka z rozmowy Prez. RP z Posłem Argentyny (1938) wykazująca negatywny stosunek władz obydwu krajów wobec niektórych interesów ludności żydowskiej.

W zakresie stosunków gospodarczych, najliczniej reprezentowane są pisma dotyczące bieżącej wymiany handlowej w latach 1925—1938. Największa ciągłość informacji dotyczy okresu 1935—1936. Przeważnie są to dane co do rodzaju towarów objętych wymianą, cen, koniunktur, udziału Polski w przetargach etc. Zachowały się akta związane z zawarciem układu handlowego (1938); tekst umowy, uzasadnienia sporządzone w polskim Min. Skarbu i Kancelarii Cywilnej Prez. RP oraz tekst rozp. Prez. RP o tymczasowym wprowadzeniu w życie postanowień tego układu.

5. Imigranci z Polski. Archiwalia dotyczą ludności polskiej, ukraińskiej i żydowskiej; ok. 90% materiału dotyczy ludności polskiej skupionej w Misiones. Problematykę ukraińską obejmuje przede wszystkim raport Polestwa RP z 1935 r. na temat historii i charakteru imigracji ukraińskiej, położenia ekonomicznego przybyszów oraz prądów politycznych i organizacji społeczno-politycznych działających wśród imigrantów.

Akta dotyczące imigracji żydowskiej są stosunkowo ubogie, chociaż ludność ta stanowiła większość wśród imigrantów z Polski. Najważniejszy dokument omawia działalność założonego w 1935 r. Związku Żydów Polskich w Argentynie. Najbogatsze materiały, to opisy położenia i działalności osadników polskich. Chodzi tu głównie o raporty Poselstwa RP w Buenos Aires i polskiej agencji konsularnej w Posadas — z lat 1925—1926 oraz z 1938 r.

Kilkadziesiąt dokumentów poświęconych jest oświacie. Są to raporty Poselstwa i bardzo liczne i wszechstronne sprawozdania polskich instruktorów oświatowych, a także nauczycieli. Informacje dotyczące obszaru Misiones i Buenos Aires, głównie okresu 1929—1933. Kilka raportów omawia stosunek władz federalnych i lokalnych do działalności oświatowej Polaków w roku 1925 (wycinki z prasy i relacje z rozmów Posła RP z Ministrem Spraw Zagranicznych i Wyznań oraz z Ministrem Oświecenia Publicznego).

Stosunkowo dużo miejsca zajmuje sprawa opieki duszpasterskiej. Najważniejsza kwestia dotyczy oporu katolików polskich wobec proniemieckiej tendencji wśród duchownych Zgromadzenia Verbi Divini na terenie Misiones.

Pozostałe materiały dotyczą: pracy harcerskiej, organizowania pośrednictwa pracy i opieki społecznej nad imigrantami, prasy polskiej w Argentynie (zachowały się poszczególne egzemplarze pism) etc.

Dużo jest dokumentacji dotyczącej zmiany obywatelstwa polskiego na argentyńskie, postępowania w sprawach spadkowych. W kilku listach imigrantów i w paru artykułach prasy polskojęzycznej zawarte są wzmianki o ciężkim losie chłopstwa w Polsce.

Obfita jest korespondencja między różnymi instytucjami w Polsce a or-

ganizacjami polonijnymi w sprawach trzeciorzędnych. Liczne przekazy mówią o działalności organizacji polskich, niestety, materiał jest fragmentaryczny.

Chile, Urugwaj

Materiałów jest niewiele i prawie wszystko to informacje drugorzędne. Najciekawsze teksty dotyczą Chile: 1) Raport Chargé d'Affaires RP przy Stolicy Apostolskiej przedstawiający niepokój Watykanu o losy Kościoła i w ogóle Ameryki Południowej po zwycięstwie Pedro Aguirre Cerda, kandydata Frontu Ludowego w 1938 r., 2) List kpt. Lepeckiego omawiający szanse ewentualnej imigracji z Polski (1930), 3) Chilijskie kontrpropozycje i teksty projektowanych układów handlowych i płatniczych z Polską (1939).

Urugwaju dotyczą dwa raporty poselstw RP — z Buenos Aires i Lizbony — na temat stosunków Argentyny i Portugalii do zerwania przez Urugwaj stosunków dyplomatycznych z ZSRR (1936).

Meksyk i Strefa Morza Karaibskiego

Są to w większości materiały wytworzone przez Poselstwo RP w m. Meksyk i Meksyku też dotyczy przeważająca część informacji z lat 1928—1939 — głównie od 1934 r.

Raporty dotyczące Wenezueli, Kolumbii, Haiti, Rep. Dominikańskiej, Kuby i krajów Ameryki Centralnej zawierają informacje w większości drugorzędne, może z wyjątkiem raportu Ambasadora RP w Waszyngtonie o strajkach i zamieszkach na Kubie w roku 1935 i raportu o wyborach 1936 r. na Kubie.

1. Gospodarka. Trochę drugorzędnych danych o handlu zagranicznym Meksyku, pozycji waluty meksykańskiej w latach 1936—1937, przebiegu reformy rolnej. Interesująca jest natomiast ocena ekonomicznego potencjału obcych kolonii w Meksyku: Brytyjczyków, obywateli USA, Francuzów i Niemców, wskazująca na bardzo mocną pozycję Anglików i względnie najsłabszą — Niemców (1936).

2. Polityka wewnętrzna. Bardzo interesujące materiały, oparte o dobrą obserwację i wiarygodne źródła informacji, dotyczą polityki Cardenasa, zarówno jako reformatora stosunków gospodarczo-społecznych (np. nacjonalizacja nafty) jak dyplomaty; są to dane o społecznej bazie rządu, o postawie wojska, budowie aparatu PRI, taktyce Cardenasa wobec lewicy i prawicy (stosunek do strajków, tworzenie milicji ludowej itd.). Obszerny raport omawia problematykę walki o władzę w Meksyku, szczególnie działalność Cedillo.

Inna grupa dokumentów omawia działalność propagandową Poselstwa III Rzeszy w Meksyku oraz działalność NSDAP. Dość liczne i dokładne są raporty prasowe.

3. Polityka zagraniczna. Najważniejsze materiały dotyczą wzajemnych uwarunkowań polityki wewnętrznej i zagranicznej. Materiały nt. nacjonalizacji nafty ukazują politykę Meksyku i USA, Niemiec. Położenie Meksyku i zachodzące w nim przemiany, a także rozwój sytuacji w Europie powodują, że w Meksyku szeroką działalność rozwinęły wywiady III Rzeszy, USA, Japonii i Francji; raporty polskie są w tym przed-

miocie bardzo interesujące. Ważne informacje zawierają opisy działalności Trockiego w czasie procesów Radka i innych. Pokazany jest wpływ tej działalności na sytuację wśród lewicy meksykańskiej (zręcznie wykorzystywał i Cardenas). Inne znów raporty ukazują politykę Cardenas w stosunku do ZSRR oraz związek działalności Cedillo z interesami niemieckimi i włoskimi.

Część materiału zawiera dokumenty dot. uczestnictwa Meksyku w traktatach międzynarodowych, korespondencję protokołu dyplomatycznego itp.

4. Stosunki polsko-meksykańskie. 5. Imigranci z Polski. Wykaz najważniejszych źródeł zawiera artykuł Tadeusza Łepkowskiego, *Z dziejów kontaktów polsko-meksykańskich* („Etnografia Polska” t. XIV, z. 2).

WAŻNIEJSZE MATERIAŁY Z OKRESU PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Do AAN przekazano pewną, trudną do określenia część akt b. Wydziału Ameryki Łacińskiej Departamentu Traktatowego w Ministerstwie Przemysłu i Handlu (MPIH), który to wydział istniał w latach 1947—1949 i który przejął byłe akta z zakresu handlu zagranicznego, wytworzone w okresie przed reorganizacją Ministerstwa Żeglugi, jak również akta ze zlikwidowanego w 1947 r. Biura Studiów Handlu Zagranicznego w MPIH. Do AAN przekazano też pewną ilość materiałów Centralnego Urzędu Planowania (CUP), jednakże są to przeważnie wtórniki tego, co zawiera zespół MPIH, znacznie zasobniejszy i obejmujący okres od stycznia 1945 do kwietnia 1949 r. Orientacja w substancji zespołu ułatwiona jest dzięki pełnemu inwentarzowi kartkowemu i „Wstępowi”.

Materiały te zawierają głównie informacje o handlu między Polską a Brazylią, Argentyną i Meksykiem. Nie brak jednak pewnych obserwacji na temat gospodarki w niektórych krajach Ameryki Łacińskiej oraz sytuacji wewnętrznej w Argentynie, Brazylii czy Ameryce Środkowej.

О ПОЛЬСКИХ АРХИВНЫХ ИСТОЧНИКАХ ПО ИСТОРИИ ЛАТИНСКОЙ АМЕРИКИ XIX И XX ВВ.

Акты XIX века главным образом содержат материалы, относящиеся к генезису эмиграции с польских территорий. В докладе перечисляются архивные фонды польских земель, захваченных Пруссией, которые содержат сравнительно самое большое количество материалов. Следует еще обработать фонды, собранные на территориях, находившихся под властью России и Австрии. Материалов, касающихся непосредственно Латинской Америки, имеется очень немного.

Докладчик наиболее подробно информирует об актах межвоенного периода, которые хранятся в Архиве новых актов. В докладе перечисляются те фонды этого архива, которые содержат обсуждаемые материалы, а также приводятся примеры, свидетельствующие о характере этих актов.

Рассматриваемые в этой части материалы были исследованы членами Кабинета по истории Латинской Америки и Африки Института истории Польской Академии Наук. Большинство этих актов было составлено польским министерством иностранных дел и подчиненными ему представительствами. В географическом разрезе самое большое количество актов относится к Бразилии, затем к Аргентине и Мексике. В смысле содержания боль-

шинство архивных материалов касается иммигрантов с польских территорий; материалов о внутренних отношениях, о внешней политике отдельных стран Латинской Америки или же о их внешней торговле — значительно меньше. Большинство актов относится к 30-ым годам.

Та часть актов периода 1945—1949 гг., которая уже доступна исследованиям, содержит главным образом данные о внешнеторговых отношениях с Польшей; сведения о внутренних отношениях отличаются менее существенным характером.

Авторы придерживаются мнения, что даже одни только акты, касающиеся польских иммигрантов в Бразилии и Аргентине могут послужить основой для нескольких статей. Остальные материалы содержащие иной раз очень интересные сведения, можно однако использовать почти исключительно в качестве иллюстративного материала. В то же время более старые акты с XIX в. составляют ценную базу для изучения польской эмиграции, но содержащиеся в них данные лишь в незначительной степени относятся непосредственно к Латинской Америке.

FUENTES SOBRE LA AMÉRICA LATINA DE LOS SIGLOS XIX Y XX EN LOS ARCHIVOS DE POLONIA

Los documentos del siglo XIX contienen, ante todo, materiales sobre la génesis de la emigración de los terrenos polacos. El estudio enumera los grupos de los archivos del antiguo territorio anexado por Prusia en el Reparto de Polonia y que contienen, relativamente, el material más abundante. Esperan también ser elaborados documentos parecidos en los territorios anexados rusos y austriacos. Los materiales concernientes directamente a América Latina son muy escasos.

Este informe nos aclara de la manera más detallada sobre los actos que han tenido lugar en el período entre la primera y la segunda guerra mundial. Estos documentos se encuentran agrupados en el Archivo de Actas Nuevas. El informe enumera todas las secciones de este archivo en las que se encuentran los citados materiales y también demuestra en ejemplos, qué carácter tienen esos documentos. Los materiales mencionados en esta parte han sido buscados y elaborados por los miembros del Estudio de Historia de América Latina y Africa del Instituto de Historia de la Academia Polaca de Ciencias. La mayoría de estos documentos fue realizada en el Ministerio de Relaciones Exteriores y en misiones de él dependientes. Desde el punto de vista geográfico la mayoría de los documentos se refiere al Brasil y luego a la Argentina y México. Desde un punto de vista concreto la mayoría de los documentos de los archivos concierne a los inmigrantes de los territorios polacos, informaciones sobre las relaciones interiores, la política exterior de los respectivos países de América Latina o de su comercio exterior son mucho menos numerosas. La mayoría de estos documentos data de los años treinta.

En los documentos de los años 1945—1949 dados ya a conocer se encuentran, sobre todo, las informaciones sobre el comercio exterior con Polonia, las informaciones sobre las relaciones interiores son menos importantes.

Los autores consideran que sólo los documentos concernientes a los inmigrantes de los territorios polacos en el Brasil y la Argentina pueden servir como base para varios trabajos que tengan carácter de artículo. El material restante, con informaciones a veces muy importantes puede servir únicamente como material de ilustración. En cambio los documentos más antiguos, los del siglo XIX constituyen una base valiosa para estudiar la inmigración de los terrenos polacos pero solamente en grado pequeño se refieren ellos directamente a América Latina.